

Ks. Krzysztof B a r d s k i, *Słowo oczyma Gołębiczy. Metodologia symboliczno-alegorycznej interpretacji Biblii oraz jej teologiczne i duszpasterskie zastosowanie*, Warszawskie Studia Teologiczne — Nowa Seria Wydawnicza Rozprawy Naukowe 3, Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 2007, s. 298.

Pozycja ks. K. Bardskiego dotyczy zawsze aktualnego problemu interpretacji Biblii w kontekście teoretycznego uprawiania teologii oraz jej zastosowania w duszpasterstwie. Definiując tytuł swojej publikacji autor przywołuje tekst z Pnp 2,14, w którym zakochany młodzieniec wyraża swoją tęsknotę do ukochanej (s. 9): *Gołąbko moja, ukryta w zagłębieniach skały, w szczelinach przepaści, ukazaż mi swą twarz, daj mi utyszeć swój głos!* Autor wyjaśnia, że naprawdę interesuje go tzw. „drugie dno” cytowanego tekstu — czyli sens metaforyczny, nadany Pnp przez tradycję chrześcijańską. Gołębicą jest Kościół, Oblubienica Boga. We wprowadzeniu podkreśla się szczególne miejsce Kościoła w interpretacji tekstu biblijnego na przestrzeni wieków.

W pozycji ks. Bardskiego znajdują się zarówno treści nowe jak i publikowane wcześniej w formie artykułów, pozostające w mniej lub bardziej ścisłym związku. Formalnie publikacja ks. Bardskiego składa się z dwóch głównych części. Pierwsza zatytułowana jest „Zarys metody symboliczno-alegorycznej interpretacji Biblii”. Zawiera osiem rozdziałów, w których autor bardzo dokładnie omawia różnorodne aspekty metody symboliczno-alegorycznej. Rozdział pierwszy poświęcony jest rozważaniom na temat hermeneutyki biblijnej. Autor w sposób bardzo jasny definiuje czym różni się sens dosłowny od tzw. ponaddosłownego (s. 23). Następnie przedstawia trudności związane ze określeniem różnych poziomów znaczenia tekstu ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji sensu duchowego Biblii (ss. 23–43). Rozważania hermeneutyczne zamykają charakterystyka istniejącego jeszcze ciągle współczesnego kryzysu duchowego rozumienia Pisma Św (s. 43) przejawiającego się także w istniejących brakach używanych metod lektury biblijnej (*Wirkungsgeschichte*; analiza intertekstualna, s. 47) oraz omówienie cech szczególnych ponaddosłownego sensu Biblii (s. 50). Do cech ponaddosłownego sensu Biblii autor zalicza: wielość znaczeń, zmienność sensu, kreatywność czytelnika, subiektywizm, sens niekonieczny, charakter nieopoznawczy, całościowy (s. 51–55). W rozdziale drugim autor zajmuje się rolą symbolizmu w omawianej metodzie interpretacji (s. 56–71). Rozważa przy tym czym jest symbol w ogólności, symbol literacki i biblijny (s. 56). Następnie omawia kwestię relacji symbolu do tekstu (poprzedzający tekst, powstały wraz z tekstem, lub wprowadzony z tekstu (s. 60–67). Rozważania na temat symbolizmu kończy prezentacja odczytania niektórych treści Starego Testamentu w Nowym (s. 68–71). W trzecim z kolei

rozdziale zawarte jest omówienie dziejów ponaddosłownej interpretacji Biblii począwszy od najstarszych pism chrześcijańskich (s. 72), poprzez etap egzegezy Orygenesusa (s. 74) i tego co nastąpiło potem w egzegezie zachodniej (s. 77) po okresie zmierzchu alegorystyki biblijnej w wieku XVI (s. 89). Rozdział czwarty poświęcony jest charakterystyce interpretacji symboliczno-alegorycznej jako zjawisku hermeneutycznemu (s. 93–105). Główne poruszone problemy to kwestia tworzenia symbolu biblijnego (s. 97) oraz podział symboli biblijnych według skojarzeń (s. 98–106). Autor wyróżnia oglądowe, zmysłowe i fizjologiczne, reminiscencyjne, numeryczne, etymologiczne, związane z bestiaria, hebaria i lapidaria; sekwencyjne i pochodne. W rozdziale piątym podano podstawowe kryteria twórczości symboliczno-alegorycznej. Są to: brak sprzeczności w stosunku do sensu dosłownego (s. 106); oparcie się na tradycję i autorytetach (s. 108), oparcie się na *Regula Fidei* (s. 112), zasada użyteczności duchowej (s. 116) oraz centralne znaczenie misterium paschalnego (s. 118). W paragrafie szóstym autor przedstawia główne niebezpieczeństwa związane z niewłaściwym użyciem omawianej metody. Wymienia trzy podstawowe problemy: lekceważenie historycznego wymiaru wydarzeń biblijnych (s. 121), podejście „gnostyczne” (s. 123) oraz przesadny subiektywizm (s. 124).

W ostatnim rozdziale pierwszej części książki zaprezentowane zostały problemy wynikające z współczesnego przejęcia spuścizny interpretacji alegorycznej. Są to ciągle obecne wpływy platońskie (s. 126), nieaktualność niektórych alegorii (s. 127), nieadekwatność niektórych przekładów starożytnych (s. 128) oraz hipotetyczne autorstwo niektórych komentarzy starożytnych i średniowiecznych (s. 130).

Część druga publikacji nosi tytuł: „Teologiczne i duszpasterskie zastosowanie symboliczno-alegorycznej interpretacji Biblii”. Zawiera interesujące przykłady zastosowania omawianej metody w praktyce. Zostały one zawarte w ośmiu grupach tematycznych, które odpowiadają rozdziałom drugiej części książki. Pierwsza grupa tematyczna dotyczy Boga Ojca i Syna Bożego, których rysy, dzięki zastosowaniu metody symboliczno-alegorycznej są rozpoznawane w kontekście dzieła stworzenia (s. 137) oraz w typologiach postaci z *Księgi Rodzaju* (s. 143–158) takich jak Abel, Noe, Abraham, Izaak, Jakub czy Józef. Kolejny temat drugiej części stanowi Chrystus jako Zbawiciel w obecnym u synoptyków epizodzie uciszenia burzy na morzu (s. 159–175). Na szczególną uwagę zasługuje tu jednocześnie synoptyczne ujęcie motywu biblijnego oraz omówienie komentarzy starożytnych i średniowiecznych, zawierających różne, niekiedy zupełnie odmienne interpretacje alegoryczne. Trzecią grupę tematyczną stanowią symbole eklezjologiczne (s. 176–183). Autor podaje ich aż dziesięć: strumień Boży, ogród zamknięty, Eden, pole uprawne, winnica Pańska, klepisko Chrystusa, armia pod sztandarami, święte Jeruzalem, gospoda Samarytanina i arka Noego. Kolejne trzy rozdziały książki poświęcone zostały alegorycznej lekturze *Pieśni nad Pieśniami*. Pierwszy, to releksja Pnp w świetle Konstytucji Zgromadzenia Misjonarek Miłości (s. 184–189), następny to komentarz do Pnp 8,2b (s. 190–201) z licznym wykorzystaniem komentarzy starożytnych i średniowiecznych. Ostatni dotyczy relacji między wezwaniem do zwiastowania Ewangelii a wybranymi alegoriami Pnp (s. 202–211). Siódmy z kolei rozdział drugiej części omawianej książki

poświęcony został interpretacji alegorycznej motywu z Koh 4,12b, którym jest trzykrotnie zapleciony sznur (s. 213–241). Przytaczając sposoby rozumienia tej alegorii w tradycji żydowskiej oraz chrześcijańskiej ks. Bardski znajduje płaszczyznę spotkania między judaizmem i chrześcijaństwem. Ostatnią grupę rozważań zawartą w końcowym rozdziale książki stanowi zbiór homilii autora opartych na rozważaniu tekstów biblijnych przy użyciu metody symboliczno-alegorycznej. Jest to w sumie 19 homilii na okres zwykły, Adwent, Wielki Post, okres wielkanocny i uroczystość Wniebowzięcia NMP, publikowanych przeważnie w *Przeglądzie Katolickim* umieszczonych pod wspólnym tytułem „Chleb życia” (s. 242–257). Publikację zamyka zbiór literatury fachowej, wśród której szczególną rolę zajmuje bogaty zbiór źródeł patrystycznych i judaistycznych.

Publikacja ks. Bardskiego, pomimo, iż zawiera niektóre treści już znane, jest ważnym wydarzeniem w środowisku biblijnym. Uwrażliwia na ciągle mało doceniany nurt egzegezy patrystycznej. Pierwsza jej część, zawierająca teorię sensu biblijnego oraz interpretacji symboliczno-alegorycznej, ze względu na swój wyczerpujący temat charakter jest szczególnie cenna. Całość książki powinna znaleźć szerokie zastosowanie zarówno w wykładzie hermeneutyki biblijnej jak i patrologii. Podkreśla to jeden z recenzentów naukowych książki, ks. prof. M. Szram stwierdzając, że „monografia ks. K. Bardskiego powinna stać się obowiązkową lekturą nie tylko naukowo czynnych biblistów, patrologów, teologów duchowości i homiletów, lecz również duszpasterzy”. Zgadza się całkowicie z tą opinią. Przyjazny, pogodny styl autora, nowość przedstawionej problematyki zachęca, by zapoznać się bliżej z treścią omawianej publikacji.

Ks. Marek Karczewski